

Pendelende migranten op latere leeftijd

YVONNE WITTER & TINEKE FOKKEMA

Het is een bekend beeld van migranten die met een afgeladen auto voor een paar maanden naar Marokko of Turkije vertrekken om daarna weer naar Nederland te gaan. Over dit pendelen bestaan diverse misverstanden bij de buitenwereld. Vaak wordt gedacht dat het pendelen een fase is, pure vakantie of een reflectie van twijfel waar men zich wil vestigen. Uit schaars onderzoek blijkt dat achter dit pendelen van oudere migranten meer schuil gaat: het is een manier van leven. Deze uitkomsten worden geïllustreerd met citaten uit diepte-interviews van Witter (2011) die in 2010 met 22 Surinaamse en Turkse pendelende 60-plussers zijn gehouden.

Migratie van en naar Europa vindt al eeuwenlang plaats. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen veel mensen van gekoloniseerde landen naar Europa. Zo kwamen veel Noord-Afrikanen naar Frankrijk en Surinamers naar Nederland. De redenen om naar Europa te gaan lagen vooral in de hoop op betere werk- en leefomstandigheden, sociale zekerheid en toegang tot onderwijs en gezondheidszorg. Naast de postkoloniale migratie kwam vanaf het midden van de jaren vijftig van de vorige eeuw de arbeidsmigratie op gang. Vooral in West-Europa was er een tekort aan goedkope arbeidskrachten, dus werden er in Zuid-Europa, Turkije en Noord-Afrika gastarbeiders geworven om te werken. Beide partijen dachten dat hun verblijf tijdelijk zou zijn. Maar door de oliecrisis was er in het land van herkomst weinig perspectief voor de gastarbeiders. Bovendien waren vooral gastarbeiders van buiten de EU bang dat als zij Europa zouden verlaten, zij niet makkelijk meer terug konden keren. En intussen waren de families van de gastarbeiders al overgekomen.

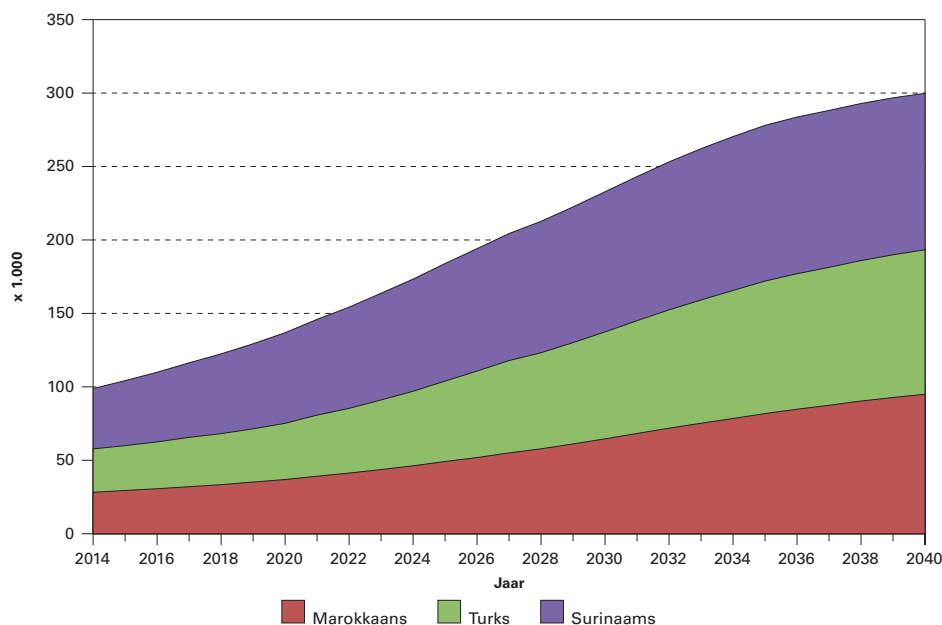
Foto: Martin/Flickr

Met één been hier

Deze eerste generatie migranten raakt op leeftijd. Nederland telt in 2013 ruim 140 duizend 60-plussers van niet-westerse afkomst. De belangrijkste groepen van de eerste generatie van niet-westerse afkomst zijn Surinamers (27 %), Turken (20,4 %) en Marokkanen (19,3 %). De figuur laat duidelijk zien dat deze drie groepen in de komende jaren in aantal zullen blijven toenemen.

Oudere migranten staan vaak met één been in het land waar zij geboren zijn en met het andere been in het land waar zij al jaren wonen. Zij dromen van terugkeer naar hun wortels, maar velen keren niet terug. Hoewel officiële statistieken niet voorhanden zijn, lijkt een flink aantal van hen een middenweg te hebben gekozen via het zogenoemde pendelen, het afwisselend verblijven in het land van herkomst en het land waar oudere migranten woonachtig zijn (De Haas en Fokkema, 2010). In 2002 bracht 17 procent van de Surinaamse, 28 procent van de Turkse en 30 procent van de Marokkaanse 65-plussers in Nederland minstens drie maanden aaneengesloten

Prognose van het aantal eerste generatie ouderen van 60 jaar of ouder, van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse afkomst, 2014-2040

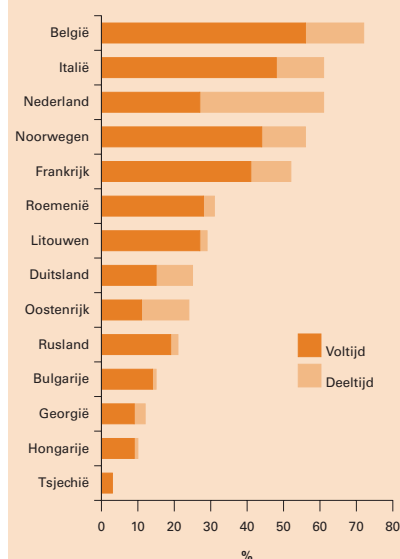
Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, prognose 2013-2060.

Foto: mhobl/Flickr

demodata

WERKENDE MOEDERS IN EUROPA

Het combineren van werk en gezin blijft één van de grootste uitdagingen voor Europese ouders, zeker als er jonge kinderen in het spel zijn. De oplossingen voor dit dilemma variëren sterk per land. Een ingewikkelde mix van sociale, economische en culturele factoren speelt een rol. Denk bij voorbeeld aan de manier waarop huishoudelijk werk wordt verdeeld, de beschikbaarheid en het gebruik van kinderopvang, financiële omstandigheden, opleiding- en werkgeschiedenis, persoonlijke verwachtingen en ambities, de invloed van het sociale en familienetwerk, waarden en normen, een overheid die al dan niet een handje meehelpt. Het Europese Generations and Gender Programma (GGP) dat door het NIDI wordt gecoördineerd biedt unieke, internationaal vergelijkbare informatie over werk en gezin. De grafiek laat goed zien dat deeltijdwerk in ons land een grote rol speelt.

Bron: GGP at a glance, no. 15, april 2014.

in hun land van herkomst door (Schellingerhout, 2004). Een ander recent onderzoek laat zien dat een kwart uit deze groep meer dan een keer per jaar pendelt met een gemiddelde verblijfsduur van 9,5 week (Weltevrede et al., 2013). Zij keren niet definitief terug omdat zij in het ontvangende land hun (klein)kinderen hebben wonen en goede toegang tot zorg hebben (De Haas en Fokkema, 2010). Verder speelt ook mee dat zij hun pensioenrechten en verblijfsvergunning niet op het spel willen zetten. Velen zijn ook gehecht geraakt aan de buurt waar zij wonen zonder dat zij de banden met het geboorteland hebben verbroken. Op allerlei manieren zijn zij altijd verbonden gebleven met hun land van herkomst.

Blijven of gaan?

In Europese beleidsrapporten staat pendelen vaak omschreven als iets tijdelijks. Circulaire en tijdelijke migratie worden vaak in een adem genoemd omdat circulaire migratie in de EU-landen “vaak wordt opgevat als een vorm van tijdelijke migratie, zij het herhaalde tijdelijke migratie” (European Migration Network 2011: 21). Maar in de praktijk blijken veel oudere migranten al jaren te pendelen. Het is geen tijdelijk verschijnsel, geen fase tussen terugkeren of blijven. Ouderen blijven pendelen totdat de gezondheid het niet meer toelaat of totdat het financieel niet meer haalbaar is. Een geïnterviewde Surinaamse vrouw bracht dit goed onder woorden: “Ik heb alleen AOW en dat is geen vetpot. Ik moet hard sparen voor mijn ticket naar Suriname. Ik draag daarom alleen goedkope kleren van de markt. Ik schaam me daar wel voor. Ik koop vaak stof hier op de markt en ik laat er in Suriname kleren van maken. Ik heb het altijd arm gehad. Met vijf kinderen in je eentje is het armoede, hoor. Toen mijn man overleed moest ik de lening van het huis afbetalen. Ik heb zijn brommer verkocht en nog wat spullen. Ik hoop nog lang te kunnen blijven pendelen.” Sommige ouderen stoppen met pendelen als de partner overlijdt. Anderen gaan gewoon door. Het pendelen hoort er voor hen bij, het is hun manier van leven. Zij kiezen niet

voor definitief terugkeren of definitief blijven. Zij kiezen het beste uit twee werelden: zij pendelen heen en weer en voelen zich hier het beste bij (Engelhard, 2006).

Geen tweede keus

Het pendelen is vaak een bewuste keuze waar ieder zich in kan vinden en geen tweede keus, zoals vaak wordt gedacht. De pendelaars verschillen van de mensen die definitief terugkeren en degenen die voorgoed blijven. De ouderen die pendelen hebben veelal hun families laten overkomen, in tegenstelling tot de mensen die voorgoed zijn teruggekeerd (De Haas en Fokkema, 2010). De oudere migranten die pendelen zijn zich er terdege van bewust dat de gezondheidszorg in het land van herkomst kwalitatief minder goed is. Ook realiseren zij zich dat het land veranderd is, dat zij zich er nog wel thuis voelen maar dat zij er niet helemaal meer passen. Zoals een Turkse man dit verwoordde: “Ik zal nooit stoppen met pendelen. Ik kan niet zonder, ik ben erg gesteld op Turkije, de contacten, mijn land en geschiedenis. Ik kijk er altijd enorm naar uit. Maar na een paar maanden Turkije mis ik Nederland. Vooral de vrijheid van meningsuiting.” Vaak willen de partner en kinderen ook niet voorgoed terug omdat zij gesteld zijn op de voorzieningen, mogelijkheden en kansen in Nederland.

Meer dan alleen genieten

Het beeld dat oudere migranten tijdens hun verblijf in het geboorteland alleen maar genieten van het klimaat, het lekkere eten en de bezoeken aan familie en vrienden is hardnekkig. Het gaat echter voorbij aan de realiteit van verplichtingen die de migranten ervaren. Natuurlijk hebben oudere migranten in het geboorteland meestal een fijne tijd, maar het beeld van louter ontspannen behoeft enige nuancering. Oudere migranten zijn niet alleen maar aan het relaxen (Torres, 2008). Zij verzorgen vaak familieleden, voelen zich verplicht naar het geboorteland te gaan om te zorgen voor zorgbehoevende naasten of om anderen te ontlasten in het verlenen van zorg. Sommigen

zijn ook bezig met het bouwen van een huis, het opzetten van een bedrijfje, of hebben andere verantwoordelijkheden en verplichtingen. “Ieder jaar ga ik drie tot zes maanden naar Suriname om voor mijn zus te zorgen. Zij heeft de ziekte van Parkinson. Natuurlijk ga ik ook naar Suriname om van het weer te genieten en vrienden te zien. Maar de voornaamste reden van mijn verblijf is de zorg voor mijn familie en om de kinderen van mijn zus te ondersteunen.” Aldus een Surinaamse vrouw.

Niet alleen een zaak van pendelaars

Het pendelen kent meer overheidsbemoeienis en maatschappelijke gevolgen dan men vaak denkt. Zo legt de Nederlandse overheid pendelaars een beperking op: zij kunnen maximaal 13 weken in het land van herkomst verblijven, anders verliezen zij onder andere hun recht op uitkering. Daarnaast worden niet alle kosten voor gezondheidszorg vergoed in het buitenland. Het is voor zorgorganisaties bovendien moeilijk om zorg buiten de grenzen te leveren door beperkingen in wet- en regelgeving. De maatschappelijke gevolgen liggen vooral op het gebied van wonen, zorg en welzijn. Oudere migranten die pendelen zijn niet erg bezig met het nadenken over het ouder worden in het ontvangende land. Het zoeken naar passende professionele zorg en/of een geschikte woning lijken ze zo lang mogelijk voor zich uit te schuiven (Fokkema, 2011).

Een ander punt hierbij is dat woningen een deel van de tijd leeg staan. Voor ouderen die in een verzorgingshuis of verpleeghuis wonen, kan het pendelen een probleem vormen omdat zij hun kamer verliezen als zij te lang wegblijven. Recent onderzoek laat zien dat oudere migranten interesse hebben in een flexibelere vorm van huisvesting (Weltevrede et al., 2013) die past bij hun pendelgedrag. Zij zijn vooral geïnteresseerd in een meergeneratiewoning en in het groepswonen met gelijkgestemde leeftijdsgenoten. Zoals een Turkse man dit beschrijft: “De meeste ouderen in dit huis [woongemeenschap] zijn pendelaars, een half jaar is het hier dus erg rustig. Alleen zij die niet kunnen reizen blijven in het huis en zorgen voor de post en planten. Dat is een zware, eenzame tijd voor hen. Ik voel me hier thuis, maar ik kan niet zonder Turkije.”

Pendelen als manier van leven

Het pendelen van oudere migranten is niet van tijdelijke aard. Het is een manier van leven geworden. Het is een weloverwogen keuze passend bij de voorkeuren van de pendelaars en hun familie. Het pendelen naar hun land van herkomst levert de ouderen een fijne tijd op, maar zij zijn er niet altijd alleen maar voor ontspanning. Een groot deel van de pendelaars is bezig met het zorgen voor anderen of het vervullen van andere activiteiten en verplichtingen. Tot slot is het pendelen niet alleen een privé aangelegenheid. De overheid en andere organisaties spelen wel degelijk een rol. Zij kunnen beperkingen opleggen maar ook een stimulerende rol spelen bij het nadenken over het ouder worden en het aanbod van voorzieningen zowel hier als over de grens. Pendelen is het beste van twee werelden, maar er

heersen stereotiepe beelden over die voorbij gaan aan de complexiteit van het fenomeen.

Yvonne Witter, Aedes-Actiz Kenniscentrum

Wonen-Zorg, e-mail: y.witter@kcwz.nl

Tineke Fokkema, NIDI, e-mail: fokkema@nidi.nl

LITERATUUR:

- Engelhard, D. (2006), Pendelen op je oude dag: Pendelmigratie en gezondheid bij oudere migranten. *Cultuur Migratie Gezondheid*, 3(1), pp. 14-25.
- European Migration Network (2011), *Temporary and circular migration: Empirical evidence, current policy practice and future options in EU Member States*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fokkema, T. (2011), Interculturalisatie van de ouderenzorg: Een terugblik en roep om meer onderzoek (Redactioneel). *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 42(1), pp. 2-6.
- Haas, H. de, en T. Fokkema, (2010), Intra-household conflicts in migration decisionmaking: return and pendulum migration in Morocco. *Population and Development Review*, 36(3), pp. 541-561.
- Schellingerhout, R. (ed.) (2004), *Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Torres, S. (2008), The age of migration: What does it mean and why should European social gerontologists care? *Retraite et Société* (Best of selection 2008), pp. 67-90.
- Weltevrede, A.M., Y. Seidler en J. de Boom (2013), *Transnationaal wonen onder oudere migranten*. Den Haag: Forum/Platform 31.
- Witter, Y. (2011), *Ik woon niet waar ik ben geboren: een onderzoek naar pendelen door oudere migranten, het beste van twee werelden*. Master thesis. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Istanbul

